

Віктор Єленський

**Коментар
(липень 2022 р.)**

У статті Володимира Буреги докладно висвітлені події, які відбувалися в УПЦ Московського патріархату від початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. і до початку червня 2022 р. – тобто до того часу, коли ця церква стала УПЦ *в єдності* з Московським патріархатом.

Текст статті цікавий не тільки (а можливо – і не стільки) тим, що в ньому є, скільки тим, чого у ньому немає. Шахісти по-своєму, але доволі точно визначають принцип історизму: ми граємо фігурами, які розташовані на шахівниці так, як вони розташовані станом на цю мить. Але позиція, у якій фігури опинилися тут і зараз, склалася внаслідок попередніх ходів. Тому текстові відчутно бракує характеристики тих ходів, які здійснила УПЦ МП до 24 лютого і внаслідок яких ця церква з початку російської агресії у 2014 р. перетворилася на один з найбільш організованих легально діючих інститутів виправдання цієї агресії та критики євроатлантичних прагнень України. Саме один із чільних архієреїв УПЦ МП – митрополит Агафангел, який свого часу від усього свого «люблячого єдину Русь серця» вихваляв збройну міць Росії, таврував її «західних ворогів», закликав Росію зупинити «оранжеву чуму» й об'єднатися навколо національного лідера В. В. Путіна, (Релігія в Україні, 2012) мав стати прапором антидержавницького заколоту навесні 2014 р., а його найближче оточення (єпископи Балтський і Ананіївський Олексій (Гроха) та Овідіопольський Аркадій (Таранов), секретар єпархіального управління протоієрей Андрій Новіков) – очевидно, прапроносцями (Informnapalm, 2017).

УПЦ МП демонструвала дуже вибірковий пацифізм, коли безперестанку звинувачувала у війні Київ і ніколи – Москву, закликала до зриву мобілізації (Active News, 2014), освячувала російську зброю (Деркач, 2017), відмовлялася вшановувати українських воїнів (Радіо Свобода, 2017), але майже одночасно приймала паради у «ДНР» (24 канал, 2015).

Сув'язь УПЦ МП з проросійськими політичними силами ставала дедалі більш міцною, хоча її функціонери не гидували використовувати майданчики «гнилої Гейропи» для оповіді про «безпрецедентні гоніння» з боку української влади (СПЖ, 2017). Священноначалля УПЦ МП постійно наголошувало, що її вірні – «по обох боках лінії розмежування», але їхня риторика не лишала сумніву, до якої зі сторін вони тяжіють (аж до заяв Предстоятеля на кшталт «Крим сам відпав») (Obozrevatel, 2016).

У 2018-му, коли Константинополь оголосив про намір розв'язати українське питання, відновити свою юрисдикцію над Київською митрополією, а потім і надати їй автокефалію, в УПЦ МП з'явився насправду історичний шанс. Так, використати його було надзвичайно складно. Але священноначалля не просто відкинуло цей шанс, але й у боротьбі проти української автокефалії опинилося в одному шанці з російськими спецслужбами, явними і прихованими агентами Кремля і Радою Безпеки Російської Федерації (Nedos, 2018; Satter, 2018; Orthodox Times, 2019; Газета.ru, 2018).

І коли в Кремлі почала розкручуватися істерія з приводу необхідності захистити «гнаних православних в Україні», яку очолив безпосередньо Путін, ніхто з єпископату УПЦ МП у жоден спосіб не знайшов за можливе виступити проти цієї огидної брехні.

Засудження російського вторгнення в Україну у перший день повномасштабної війни з боку митрополита Онуфрія стало шокуючою реакцією на підступність «своїх» – не випадково він порівнює його зі старозавітним братовбивством. Утім, попри загибель своїх вірних, руйнування храмів і звірства агресора у наступні дні священноначалля волило бути менш емоційним і більш поблажливим до осатанілого брата. Володимир Бурега пояснює таку м'якість, артикульовану в заяві Синоду від 28 лютого, наявністю в складі цього органу митрополитів із окупованих територій, котрі, як неважко припустити, перебувають під жорстким контролем окупантів. Але ж у риторичі й інших архієреїв війна відступає перед непоборним прагненням захисту корпоративних інтересів.

Головними ворогами дуже швидко знову стали не загарбники, а «розкольники» з ПЦУ, місцева влада й патріарх Варфоломій.

У якийсь момент навіть почало здаватися, що керівництву УПЦ МП вдасться і далі нічого не змінювати, не чути голоси обурених кліриків і мирян, викидати неслухняних священників і прикриватися самовідданими батюшками, які заспокоювали, годували й вивозили свою (і не тільки свою) паству з-під обстрілів.

Але щонайменше три чинники унеможливили життя по-старому. Перший – це фактор Московської патріархії, глибина падіння якої виявилася неочікуваною навіть для її послідовних критиків. Патріарх Московський, який давно втратив і власну суб'єктність, і значущість в очах російського диктатора, намагався «виправитися» і стати хоча би не найгіршим учнем у школі ненависті до України. Його одкровення про гей-паради, які призвели до війни, про Росію, яка ніколи ні на кого не нападала, благословення іконою очільника вбивць і мародерів, шокувала й тих, хто ще бачив у ньому хай не Отця, то принаймні Господина.

Другий чинник безпосередньо пов'язаний із першим – це обурення мирян, хвиля непоминання і рух обурених священників, про яких згадує Володимир Бурега. Їх ставало дедалі більше, їхні вимоги – дедалі сміливіші, а заткнуті їм рота – дедалі проблематичніше. Водночас лік громад, які вийшли з УПЦ МП й доєдналися до ПЦУ, пішов на сотні й тисячі.

Третім чинником стала позиція влади. Хоча від центральної влади УПЦ МП начебто отримала вербальну «охоронну грамоту», зупинити заборони діяльності цієї церкви місцевою владою під час війни вона не могла. Законопроекти про заборону УПЦ МП у всеукраїнському масштабі дійсно були неоковирними і професійно безпорадними. Але поява юридично грамотного законопроекту, який би припинив на території України діяльність будь-якої юридичної особи, що входить – безпосередньо чи опосередковано – до складу об'єднання, чие керівництво підтримує війну проти України, було лише справою часу. Як і потрапляння патріарха Кирила та його оточення до санкційних списків якщо не Євросоюзу, то котроїсь із західних демократій.

Коротко кажучи, ситуацію, що склалася, Володимир Бурега резюмує лєнінською дефініцією революційної ситуації: низи не хочуть жити по-старому, а верхи не можуть керувати по-новому. За таких умов 12 травня 2022 р. Синод УПЦ МП оголосив про намір скликати зібрання за участі єпископів, священників, монахів

та мирян для обговорення проблем життя, що виникли внаслідок війни. Щоправда, автор не згадує про заяву Синоду – документ надзвичайно прикметний, а один з його пасажів вартий бути процитованим. Після скарг на місцеві органи влади і народних депутатів, які подали проекти законів про заборону УПЦ МП, синодали констатують: «...Усі ці факти є наслідком помилкової релігійної політики часів президентства П. О. Порошенка та руйнівної ідеології так званої Православної церкви України. Переконані, що саме така діяльність попередньої влади та “ПЦУ” і стала одним з приводів військового вторгнення в Україну» (Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ, 2022). У цій заяві прекрасно все: запевнення у відданості Президентові, чиї заклики «мудрі і зважені», нехить до його політичного конкурента і критика його «помилкової політики», ПЦУ в лапках тощо. Але чи не найголовніше – сприйняття того, що відбувається в Україні та спосіб думання синодалів. Намагання попередньої влади сприяти унезалеженню Православної церкви в Україні від контролю з боку країни, яка цю Україну хоче знищити, орган управління УПЦ МП називає «одним з приводів військового вторгнення в Україну». Якщо продовжити логічний ряд, то іншими приводами були прагнення мати власні збройні сили, зрештою, державність, власну історію, мову, культуру й ідентичність – усе те, що так драгує Путіна (Путин, 2021). Якби не ваші «помилкові прагнення» до того, щоби бути самими собою і бути вільними, щиро окреслюють своє кредо синодали, вторгнення би не було.

Розглядаючи події, які відбулися 27 травня 2022 р., тобто зібрання – засідання Синоду – Собор єпископів УПЦ – Собор УПЦ, автор особливу увагу приділяє поправкам, які «вичистили» зі Статуту згадки про РПЦ та Московський патріархат і залишили УПЦ у стані «канонічної невизначеності». Спроба «зачепитися» за Грамоту про незалежність в управлінні, яку надав УПЦ патріарх Московський Алексій II у жовтні 1990 р. – відчайдушний крок, що мав би надати процесові вигляд легітимності на підставі церковного права. І, водночас, трохи вгамувати й оборонців канонів, і борців за єдність з РПЦ (у Грамоті зазначено, що «Українська Православна Церква, поєднана через нашу Російську Православну Церкву з Єдиною Святою Соборною і Апостольською Церквою...» (Алексій, 1990). Зрозуміло, що така спроба проливає не надто багато світла на статус УПЦ – хай тепер не МП, а лише у єдності з Московським патріархатом.

Утім, навряд чи священноначалля УПЦ може пояснити більше. УПЦ не поспішає висилати грамоти помісним православним церквам із проханням прийняти її в повноту православ'я як помісну церкву; із чотирма православними церквами, які визнали ПЦУ відновлювати спілкування теж не хоче. Проголошувати автокефалію вона категорично відмовляється, бо ця автокефалія буде самопроголошеною, і всі прокльони, які колись сипалися на голови «розкольників», повернуться назад. Лунають прозорі натяки, що зміни нічого не міняють і лише покликані вивести УПЦ з-під удару з боку громадськості, влади та внутрішньоцерковного збурення (Липська, 2022). Невизначеність вже дається взнаки: єпархії УПЦ в Криму просто вийшли зі складу УПЦ і стали Кримською митрополією РПЦ. УПЦ на це публічно не відреагувала, і «сірий» розрив з Москвою дає мало простору для адекватної реакції. Це, звісно, порушує не лише статутні положення і УПЦ, і РПЦ (проте хто зараз на це зважатиме?!), але й руйнує гасла про непорушність церковних меж у зв'язку зі зміною державних кордонів, які безперервно повторює патріарх Кирил.

У чому є абсолютна ясність у нинішній позиції УПЦ – то це у відторгненні ПЦУ і фактичній відмові вести з нею діалог. Хоча деякі священники УПЦ повідомляють, що пункт про ПЦУ на Соборі не обговорювали за браком часу, а був включений до постанови без дискусій (Дудченко, 2022), дистанціювання від цієї церкви і конкуренція з ПЦУ лишається *raison d'être* УПЦ у єдності з Московським патріархатом. До речі, ця єдність – нитка, яка пов'язує УПЦ з принаймні частиною повноти православ'я, знаходиться в руках Москви – світської чи церковної наразі не має значення. Якщо у тамтешньому «центрі ухвалення рішень» накажуть її перерізати, це буде зроблено швидко.

Якщо ж спробувати зазирнути за багатокрапку, якою Володимир Бурега закінчує свою статтю, то з певністю можна стверджувати лише те, що майбутні події церковного життя, як і життя у будь-якій іншій сфері вирішально залежатимуть від ходу війни. Якщо зазирати далі, то навряд чи православним без нищівної шкоди для Церкви вдасться жити нарізно і ховатися від осмислення у богословських термінах того, що коїться зі світом, країною і самою Церквою. Те, що у РПЦ голоси проти війни звучать так рідко й неголосно, те, що серед авторів і підписантів Декларації про вчення «Русского міра» буквально лічені люди живуть

і працюють в Росії¹ – це не криза російської церкви, це її справжня трагедія. Російській церкві конче потрібна своя Барменська декларація², а її донедавна українській частині – принаймні глибока рефлексія над тим, що вже відбулося, чому і що буде далі. Уважати і просто переконувати себе і світ, що треба служити, а не рефлексувати, що на наш вік вистачить і бабусь, і треб – помилка, яка може дорого коштувати земній церкві.

Посилання

24 канал (2015) УПЦ МП також відсвяткувала річницю псевдореферендуму у Донецьку. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://24tv.ua/upts_mp_takozh_vidsvyatkuvala_richnitsyu_psevdo referendumu_u_donetsku_n573760 [Дата перевірки: 19.10.2022].

Active News (2014) *Episcop ortodox ROMÂN despre războiul din Ucraina: În ce țară s-au băgat americanii, numai vrajbă și sânge au adus. Vor să vadă cum se omoară ortodocșii pentru a le apăra bussines-ul lor VIDEO*. [online] Available at: <https://www.activenews.ro/prima-pagina/Episcop-ortodox-ROMAN-despre-razboiul-din-Ucraina-In-ce-tara-s-au-bagat-americanii-numai-vrajb-a-si-sange-au-adus.-Vor-sa-vada-cum-se-omoara-ortodocsii-pentru-a-le-apara-bussines-ul-lor-VIDEO-66480> [Accessed 19 October 2022].

Informnapalm (2017) *FrolovLeaks VIII: Православная элегия*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://informnapalm.org/33340-frolovleaks-viii-pravoslavnavaya-elegiya> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Nedos, V. (2018) *Greece decides to expel Russian diplomats*. [online] Available at: www.ekathimerini.com/230551/article/ekathimerini/news/greece-decides-to-expel-russian-diplomats [Accessed 19 October 2022].

Obozrevatel (2016) *Голова УПЦ МП: Крим – «сам відпав», а Донбас – «дишає на ладан»*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/58036-glava-upts-mp-krim-sam-vidpav-a-donbas-dihae-na-ladan.htm> [Дата перевірки: 19.11.2022].

Orthodox Times (2019) *Admission of pressure on Archbishop Ieronymos not to recognize Church of Ukraine*. [online] Available at: <https://www.orthodox-times.com/news/2019/10/15/admission-of-pressure-on-archbishop-ieronymos-not-to-recognize-church-of-ukraine>

¹ Див. підписи під декларацією (Public Theology, 2022).

² Барменська декларація – документ прийнятий у 1934 р. християнами в нацистській Німеччині, опозиційними до Німецького християнського руху, який підтримував ідеологію соціал-націоналістичної партії Німеччини. Декларація засуджує проникнення нацистської ідеології до Німецьких протестантських церков, як такої що суперечить Євангелію. – Прим. ред.

orthodoxtimes.com/admission-of-pressure-on-archbishop-ieronimos-not-to-recognize-church-ofukraine [Accessed 19 October 2022].

Public Theology (2022) *A Declaration on the “Russian World” (Russkii Mir) Teaching*. [online] Available at: <https://publicorthodoxy.org/2022/03/13/a-declaration-on-the-russian-world-russkii-mir-teaching> [Accessed 19 October 2022].

Satter, R. (2018) *Unholy hackers: Orthodox clergy targeted by Russian spies*. [online] Available at: <https://apnews.com/article/a84e97376fbf4d-698bc7cc8836af3240> [Accessed 19 October 2022].

Алексій, патріарх (1990) *Грамота Алексія Второго, Божією милостию Патріарха Московського і всея Руси, митрополиту Києвському і всея України Филарету*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://lavra.ua/gramota-aleksiya-vtorogo-bozhiyu-milostiyu-patriarha-moskovskogo-i-vseya-rusi-mitropolitu-kievskomu-i-vseya-ukrainy-filaretu> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Газета.ру (2018) *Ответ России: автокефалия Украины дошла до Совбеза. Путин обсудил с Советом безопасности положение РПЦ на Украине*. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://www.gazeta.ru/politics/2018/10/12_a_12019651.shtml [Дата перевірки: 19.10.2022].

Деркач, Т. (2017) *Козаки-розбойники. ЧВК на службі УПЦ МП. Частина 9. «Кримнаши» єпархії*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://petrimazepa.com/churchandmercenaries9.html> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Дудченко, А. (2022) *Фейсбук-сторінка о. Андрія Дудченка*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.facebook.com/a.dudchenko> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Липська, Д. (2022) *Новий статут УПЦ МП. Намісник Лаври Павло видав головний секрет. (відео)* [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://glavcom.ua/country/society/noviy-status-moskovskoji-cerkvi-imitaciya-namisnik-lavri-pavlo-zrobiv-guchne-ziznannya-850970.html> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Путин, В. (2021) *Об историческом единстве русских и украинцев*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Радіо Свобода (2017) *УПЦ (МП): митрополит не встав під час шанування Героїв України, бо «проти війни»*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27005934.html> [Дата перевірки: 19.10.2022].

Релігія в Україні (2012) *Одесский митрополит заклеил врагов своей Родины и призвал Путина выполнять миссию, «возложенную на него Спасителем мира»*. [Електронний ресурс]. Доступно

за: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/14364-odesskij-mitropolit-zaklejmil-vragov-svoej-rodiny-i-prizval-putina-vypolnyat-missiyu-vozlozhennuyu-na-nego-spasitelem-mira.html [Дата перевірки: 19.10.2022].

Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ (2022) *Заява Священного Синоду Української Православної Церкви від 12 травня 2022 року*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://news.church.ua/2022/05/12/zayava-svyashhennogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-12-travnya-2022-roku> [Дата перевірки: 19.10.2022].

СПЖ (2017) *В ОБСЕ єпископ Віктор (Коцаба) розказав про порушення прав віруючих УПЦ (ВИДЕО)*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://spzh.news/ru/news/46495-v-obse-episkop-viktor-kotsaba-rasskazal-o-narushenii-prav-veruyushchikh-upts> [Дата перевірки: 19.10.2022].

References

24 kanal (2015) *UPTS MP takozh vidsvyatkuvala richnytsyu psevdoreferendumu u Donetsku*. [online] Available at: https://24tv.ua/upts-mp-takozh-vidsvyatkuvala-richnytsyu-psevdoreferendumu-u-donetsku_n573760 [Accessed 19 October 2022].

Active News (2014) *Episcop ortodox ROMÂN despre războiul din Ucraina: În ce țară s-au băgat americanii, numai vrajbă și sânge au adus. Vor să vadă cum se omoară ortodocșii pentru a le apăra business-ul lor VIDEO*. [online] Available at: <https://www.activenews.ro/prima-pagina/Episcop-ortodox-ROMAN-despre-razboiul-din-Ucraina-In-ce-tara-s-au-bagat-americanii-numai-vrajba-si-sange-au-adus.-Vor-sa-vada-cum-se-omoara-ortodocsii-pentru-a-le-apara-bussines-ul-lor-VIDEO-66480> [Accessed 19 October 2022].

Informnapalm (2017) *FrolovLeaks VIII: Pravoslavnaya elegiya*. [online] Available at: <https://informnapalm.org/33340-frolovleaks-viii-pravoslavnaya-elegiya> [Accessed 19 October 2022].

Nedos, V. (2018) *Greece decides to expel Russian diplomats*. [online] Available at: www.ekathimerini.com/230551/article/ekathimerini/news/greece-decides-to-expel-russian-diplomats [Accessed 19 October 2022].

Obozrevatel (2016) *Holova UPTS MP: Krym – «sam vidpav», a Donbas – «dykhaye na ladan»*. [online] Available at: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/58036-glava-upts-mp-krim-sam-vidpav-a-donbas-dihae-na-ladan.htm> [Accessed 19 October 2022].

OrthodoxTimes (2019) *Admission of pressure on Archbishop Ieronymos not to recognize Church of Ukraine*. [online] Available at: <https://>

orthodoxtimes.com/admission-of-pressure-on-archbishop-ieronimos-not-to-recognize-church-ofukraine [Accessed 19 October 2022].

Public Theology (2022) *A Declaration on the “Russian World” (Russkii Mir) Teaching*. [online] Available at: <https://publicorthodoxy.org/2022/03/13/a-declaration-on-the-russian-world-russkii-mir-teaching> [Accessed 19 October 2022].

Satter, R. (2018) *Unholy hackers: Orthodox clergy targeted by Russian spies*. [online] Available at: <https://apnews.com/article/a84e97376fbf4d-698bc7cc8836af3240> [Accessed 19 October 2022].

Aleksiy, patriarch (1990) *Gramota Aleksiya Vtorogo, Bozhiyeyu milostiyu Patriarkha Moskovskogo i vseya Rusi, mitropolitu Kiyevskomu i vseya Ukrainy Filaretu*. [online] Available at: <https://lavra.ua/gramota-aleksiya-vtorogo-bozhiyeyu-milostiyu-patriarkha-moskovskogo-i-vseya-rusi-mitropolitu-kievskomu-i-vseya-ukrainy-filaretu> [Accessed 19 October 2022].

Gazeta.ru (2018) *Otvét Rossii: avtokefaliya Ukrainy doshla do Sovbeza. Putin obsudil s Sovetom bezopasnosti polozheniye RPTS na Ukraine*. [online] Available at: https://www.gazeta.ru/politics/2018/10/12_a_12019651.shtml [Accessed 19 October 2022].

Derkach, T. (2017) *Kazaki-razboyniki. CHVK na sluzhbe UPTS MP. Chast 9. «Krymnashi» yeparkhii*. [online] Available at: <https://petrimazepa.com/churchandmercenarys9.html> [Accessed 19 October 2022].

Dudchenko, A. (2022) *Feysbuk-storinka o Andriya Dudchenka*. [online] Available at: <https://www.facebook.com/a.dudchenko> [Accessed 19 October 2022].

Lypska, D. (2022) *Novyy statut UPTS MP. Namisnyk Lavry Pavlo vydav holovnyy sekret (video)*. [online] Available at: <https://glavcom.ua/country/society/noviy-status-moskovskoji-cerkvi-imitaciya-namisnik-lavri-pavlo-zrobiv-guchne-ziznannya-850970.html> [Accessed 19 October 2022].

Putin, V. (2021) *Ob istoricheskom yedinstve russkikh i ukraintsev*. [online] Available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> [Accessed 19 October 2022].

Radio Svoboda (2017) *UPTS (MP): mytropolyt ne vstav pid chas vshanuvannya Heroyiv Ukrainy, bo «proty viyny»*. [online] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27005934.html> [Accessed 19 October 2022].

Relihiya v Ukraini (2012) *Odesskiy mitropolit zakleymil vragov svoey Rodiny i prizval Putina vpolnyat missiyu, «vozlozhennuyu na nego Spasitelem mira»*. [online] Available at: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/14364-odesskiy-mitropolit-zaklejmil-vra

[gov-svoej-rodiny-i-prizval-putina-vypolnyat-missiyu-vozlozhen-nuyu-na-nego-spasitelem-mira.html](https://news.church.ua/2022/05/12/zayava-svyashhennogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-12-travnja-2022-roku) [Accessed 19 October 2022].

Synodalnyy informatsiyno-prosvitnytsky vidil UPTS (2022) *Zayava Svyashchenoho Synodu Ukrayinskoyi Pravoslavnoyi Tserkvy vid 12 travnya 2022 roku*. [online] Available at: <https://news.church.ua/2022/05/12/zayava-svyashhennogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-12-travnja-2022-roku> [Accessed 19 October 2022].

SPZH (2017) *V OBSE yepiskop Viktor (Kotsaba) rasskazal o narushenii prav veruyushchikh UPTS (VIDEO)*. [online] Available at: <https://spzh.news/ru/news/46495-v-obse-episkop-viktor-kotsaba-rasskazal-o-narushenii-prav-veruyushchikh-upts> [Accessed 19 October 2022].